

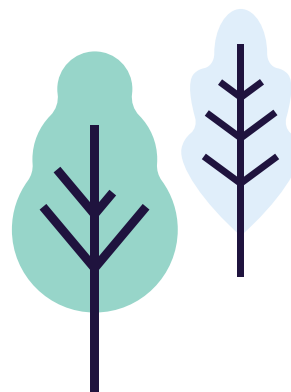
Folkhälsstrategi

– för god och jämlik hälsa i Östergötland

Innehåll

Inledning	3
Varför en folhälsstrategi i Östergötland?	4
Syfte med hälsstrategin	8
Strukturella förutsättningar	8
Perspektiv och värdegrund	9
Mål och målområden	10
Genomförande	14
Samordning	
Uppföljning och analys	
Stödstrukturer	
Uppföljning av implementering av folkhälsstrategin	
Bilagor	15
Bilaga 1; Olika aktörers roller och uppdrag	

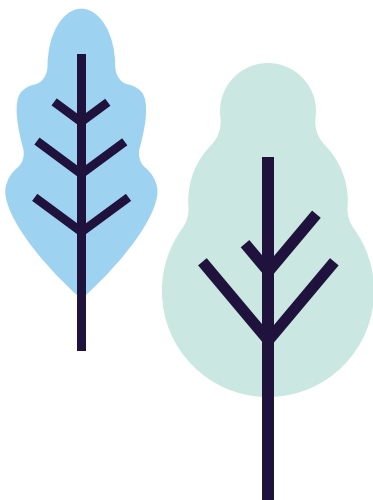
Inledning

I Utvecklingsstrategi för Östergötland (RUS), med sikte på år 2040, konstateras att alla aktörer tillsammans – utifrån var och ens förmåga och uppdrag – ska arbeta för att alla som bor och verkar i Östergötland ska ha möjlighet att leva ett gott liv med god hälsa. Grunden för detta är goda livsvillkor och ett hållbart samhälle. Ett hållbart samhälle tål påfrestningar, är anpassningsbart och förändringsbenäget och en viktig del för att nå detta är en god och jämlik hälsa.

När folkhälsoperspektivet och hållbarhetsarbetet prioriteras och integreras nås därtill ekonomiska effekter som bidrar till en positiv utveckling för både samhället och dess invånare¹.

Folkhälsostrategi för Östergötland har tagits fram på uppdrag av Region Östergötland, i samverkan med Östergötlands kommuner, Länsstyrelsen Östergötland och representanter för civilsamhället. Den ska utifrån intentionerna i Östgöta-kommissionen och Utvecklingsstrategi för Östergötland (RUS) samt Agenda 2030, ge vägledning för kommande insatser för att uppnå det folkhälsopolitiska målet att: *”Skapa samhällliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”*.

Folkhälsostrategin ska i likhet med RUS: en utvärderas och revideras varje mandatperiod. Varje aktör ansvarar för att integrera folkhälsostrategin i sina ordinarie planerings- och budgeteringssystem.

1. <https://rapporter.skr.se/ekonomirapporten-maj-2019>

Varför en folkhälsostrategi i Östergötland?

Ojämligheten i hälsa ökar

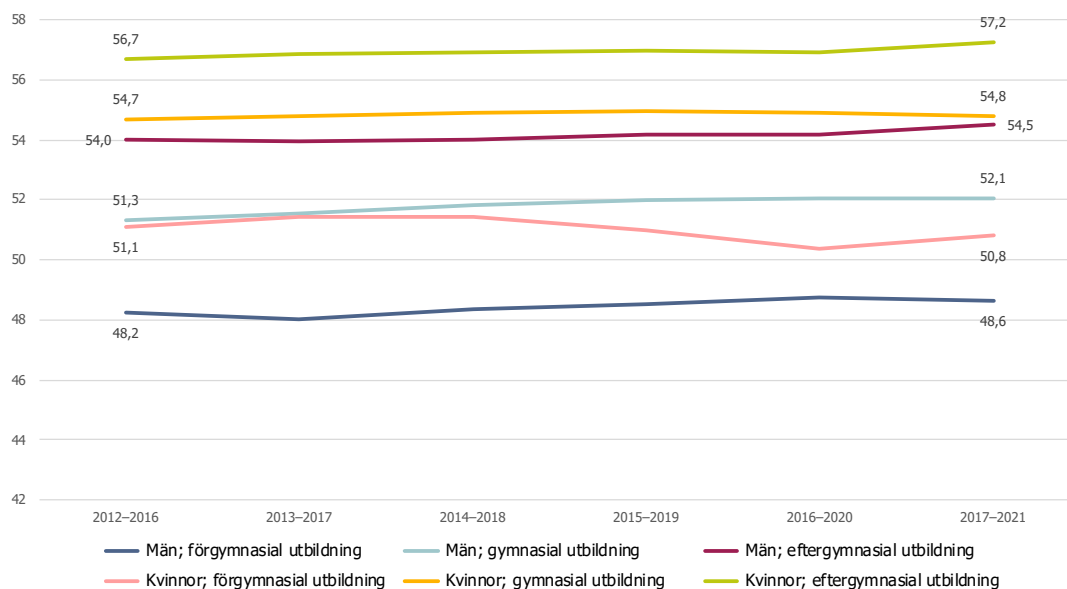
Östergötland beskrivs ofta som ett Sverige i miniatyr. Under 1980-talet hade Sverige små skillnader i hälsa, bland de minsta i världen och sågs som ett föregångsland. Trots uttalade mål om jämlik hälsa ser vi i likhet med övriga landet successivt ökande skillnader i hälsa mellan grupper, såsom utifrån kön, ålder och socioekonomisk status (SES)².

Det finns skillnader i hälsa kopplade till de olika diskrimineringsgrunderna³, med ökad risk för ohälsa vid förekomst av flera diskrimineringsgrunder. Det finns även särskilda utmaningar på kommunnivå beroende på demografisk och socioekonomisk struktur och de är på samma sätt kopplade till människors livsvillkor.

Figuren nedan illustrerar hur dessa skillnader successiv utvecklas och blivit allt större så att de med enbart grundskoleutbildning idag har 6 års kortare förväntad livslängd jämfört med de med högst utbildning. Figuren illustrerar också gradienten, med gradvisa skillnader beroende på utbildningsnivå.

Antal återstående levnadsår vid 30 år i Östergötland

2. Socioekonomisk status (SES); utbildning, inkomst eller yrke.

3. Diskrimineringsgrunder kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder.

Våra största hälsoutmaningar

Insjuknande och död i hjärtinfarkt och stroke har sjunkit kraftigt under de senaste decennierna. Trots detta är hjärt- kärlsjukdom fortfarande den sjukdomsgrupp som orsakar flest förlorade levnadsår, tätt följt av cancer-sjukdomar. Viktigast orsak till nedsatt självskattad hälsa och nedsatt hälsorelaterad livskvalitet är rörelseorganens sjukdomar, med smärta och funktionsnedsättning samt psykisk hälsa. Psykisk ohälsa har under lång tid ökat i Östergötland, framför allt bland unga kvinnor, och är nu den vanligaste orsaken till sjukskrivning. Andelen självmord per år har de senaste decennierna sjunkit i alla åldersgrupper, utom i åldersgruppen 15–24 år, där självmord den vanligaste dödsorsaken. Fortsatt sker flest självmord bland äldre män.

Ojämlighet i hälsa återkommer för nästan alla mått på hälsa, såsom självskattad hälsa, insjuknande i de flesta av våra stora folksjukdomar, död och förlorade levnadsår, samt i covid-19. Ojämlighet i hälsa har kommit i fokus under covid-19 pandemin, där de med utsatt livssituation drabbats hårdast både vad gäller risk att insjukna i svår covid-19, och indirekta hälsoeffekter av åtgärder för att minska smittspridningen. Skillnader i hälsa ses i alla åldrar, från spädbarn till de äldsta och ses för alla mått på socioekonomisk status (SES) och är idag särskilt tydliga vad gäller ekonomisk situation. I alla dessa fall följer skillnaderna i hälsa en gradient som innebär att ju lägre SES en person har desto sämre är hälsan.

Hälsans bestämningfaktorer

Livsvillkoren, människors förutsättningar i det vardagliga livet formas av samhällsutvecklingen; samhällsekonomi, miljö och social hållbarhet. Dessa påverkar utvecklingen av de samhällsarenor där människor lever sina liv; såsom boendemiljö, skola, fritid, arbetsliv, liksom hälso- och sjukvård och civilsamhället, och i nästa steg möjligheten till utbildning, yrke och inkomst. Tillsammans med familjesituation och uppväxtförhållanden är dessa faktorer viktiga bestämningfaktorer för hälsa.

I Sverige har inkomstskillnaderna ökat kraftigt de senaste decennierna och lågutbildade kvinnor med barn är mest utsatta. Andelen barn i ekonomisk utsatthet är idag i Östergötland tjugotvå procent⁴, med stor variation mellan kommuner och stadsdelar.

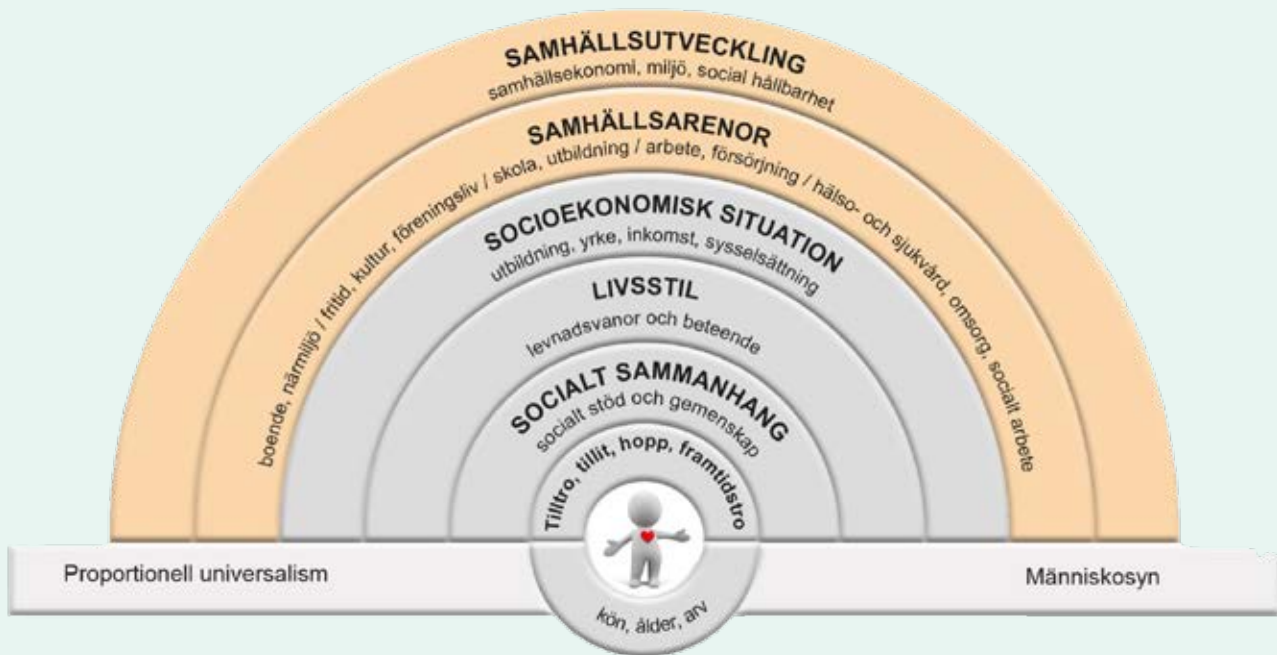
Levnadsvanor som otillräcklig fysisk aktivitet, ohälsosamma matvanor, rökning och riskbruk av alkohol är centrala riskfaktorer för ohälsa. Två tredjedelar av befolkningen i Östergötland har minst en ohälsosam levnadsvana. Övervikt och fetma ökar i befolkningen, och ses redan bland 4-åringar⁵. Levnadsvanor är starkt kopplade till socioekonomisk status. Exempelvis är hälften i gruppen med låg inkomst i Östergötland fysiskt inaktiva, medan det samma gäller en fjärdedel av gruppen med högst inkomst⁶. Våra levnadsvanor styrs inte enbart av kunskap och medvetna val utan även av inlärd beteenden, sociala sammanhang och psykologiska resurser. Dessa är i sig viktiga bestämningfaktorer för hälsa.

Socialt sammanhang; socialt nätverk och socialt stöd är viktigt både för självskattad hälsa och risken att insjukna och dö i kroppslig sjukdom. På samma sätt är psykologiska resurser i form av tilltro till egen förmåga, tillit till andra, hopp och framtidstro skyddsfaktorer också för kroppslig sjukdom och förtida död. Alla dessa faktorer är mer ogynnsamma ju lägre socioekonomisk status (SES). Tillit till andra och till samhället är lägst bland de unga. Tilliten har sjunkit över tid och varierar mellan bostadsområden. Effekten på kroppslig sjukdom sker via våra grundläggande biologiska skyddssystem och innebär ökad sårbarhet för sjukdom.

4. Geografiska områdesprofiler: <https://www.regionostergotland.se/Regional-utveckling/Folkhalsa/omradesprofiler-ostergotland/>

5. Har hälsan blivit bättre? Folkhälsorapport Region Östergötland, 2019.

6. Har hälsan blivit bättre? Folkhälsorapport Region Östergötland, 2019.

Östgotamodellen för jämlik hälsa – ett samspel mellan individ, miljö och samhälle. Orange färg markerar de samhälleliga förutsättningar som är avgörande för de individuella (grå) bestämningsfaktorerna för hälsa. Människors livsvillkor påverkas av samhällsutvecklingen, samhällsarenorna och individens socioekonomiska situation. Östgotakommisionen 2014.

Den demografiska utvecklingen

SCB:s prognos⁷ för kommande år visar en svag ökning av andelen barn och unga, och i många mindre kommuner en minskning. Andelen personer i arbetsför ålder kommer öka endast i de större kommunerna medan andelen personer över 80 år kommer att öka kraftigt i hela länet, vilket väntas leda till stora utmaningar, med en ökande kostnad för hälso- och sjukvård och omsorg för äldre, som behöver fördelas på färre arbetsföra individer.

Klimatförändringarna

Klimatförändringarna har utsetts till det största hotet mot hälsan under detta århundrade⁸. Det beror på att extremväder som översvämningar, värmeböljor och torka väntas öka successivt vilket i sin tur bland annat leder till ökad fattigdom och klimattflyktingar. Därtill kommer direkta hälsoeffekter av värmen med påverkan på flera av kroppens organsystem och sjukdomar. Klimatförändringarna kan också påverka den psykiska hälsan, särskilt unga oroar sig i stor utsträckning för konsekvenserna av klimatförändringarna.

7. SCB "Den framtida befolkningen i Sveriges län och kommuner 2021–2040".

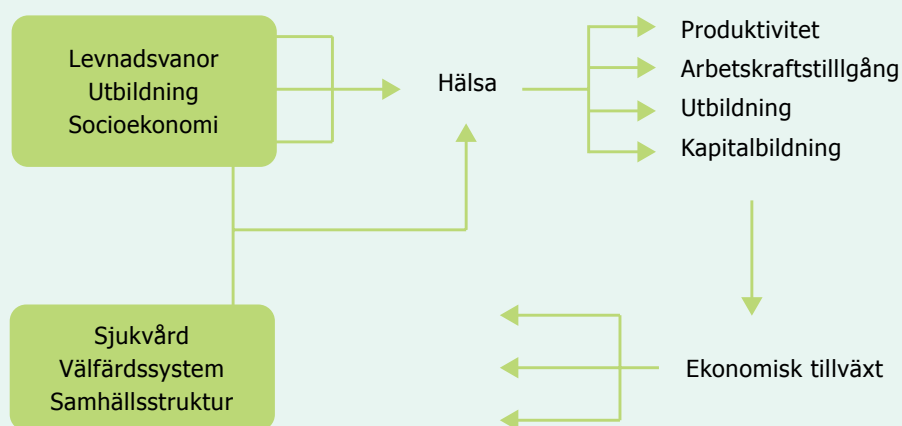
8. "Managing the health effects of climate change", Lancet 2009; 373: 1693–1733.

Att investera i hälsa

Hälsa värderas högt av människor i Sverige och i vårt län. Samma värdering uttrycks i den svenska grundlagen, i FN:s förklaring om mänskliga rättigheter och i arbetet för hållbar utveckling med utgångspunkt från de sjutton målen i Agenda 2030.

Hälsoläget är också en bra värdemätare på den regionala utvecklingen. Befolkningens hälsa påverkar den ekonomiska utvecklingen. Hälsoekonomiska beräkningar visar att förebyggande insatser för att öka hälsan i befolkningen är mycket kostnadseffektiva och bör ses som investeringar. Dessa investeringar måste ofta omfatta insatser hos en rad aktörer och kräver därmed en samverkan inom en rad olika politikområden.

Flödesschema som illustrerar hur befolkningens hälsa kan påverka ekonomisk tillväxt⁹.

9. Sveriges kommuner och landsting (SKL). Hälsoekonomi och folkhälsoarbete. Stockholm: SKL; 2011.

Syfte med folkhälsostrategin

Folkhälsostrategin för Östergötland ska stimulera till ett långsiktigt systematiskt folkhälsoarbete för att uppfylla det nationella folkhälsopolitiska målet att ”Skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”.

Den ska, utifrån Östergötlands förutsättningar, identifiera inriktningsmål och prioriteringar för det regionala folkhälsoarbetet och är en pusselbit av flera för att stödja arbetet för regional utveckling. Folkhälsostrategin omfattar hela Östergötland och arbetet ska ske i samverkan mellan Region Östergötland, Östergötlands kommuner, Länsstyrelsen i Östergötland, Linköpings universitet, berörda statliga myndigheter samt civilsamhället.

Strukturella förutsättningar

Samverkan

Målet om en god och jämlik hälsa är en komplex samhällsutmaning som ingen aktör ensam äger, vare sig problemet eller lösningen. Ökad samverkan och gemensam samordning är avgörande för att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa i länet. Samverkan behöver ske på både regional och lokal nivå.

Centrala områden för framgångsrikt genomförande är gemensam regional samordning, uppföljning, utvärdering och prioritering utifrån denna strategi.

Styrning och ledning

Styrning och ledning är avgörande för att kunna minska skillnader i hälsa och skapa förutsättningar för en jämlik hälsa och ett hållbart samhälle.

Det är därför viktigt att:

- God och jämlik hälsa ges hög prioritet i alla politikområden och integreras i ordinarie styr- och ledningssystem för planering mot gemensamma mål.
- Kunskaper om hälsans utveckling, skillnader i hälsa och dess orsaker kring hälsoläget återkommande beskrivs, som grund för politiska beslut, prioriteringar och utvärderingar.
- Tillämpa kunskap om hur jämlik hälsa kan uppnås.
- Effekter på jämlikhet i hälsa beaktas inför politiska beslut.
- Arbeta utifrån ett långsiktigt investeringsperspektiv.
- Kompetens sprids till samhällets olika aktörer om hur förhållnings- och arbetssätt kan påverka tilltro till egen förmåga, tillit till andra, hopp och framtidstro.

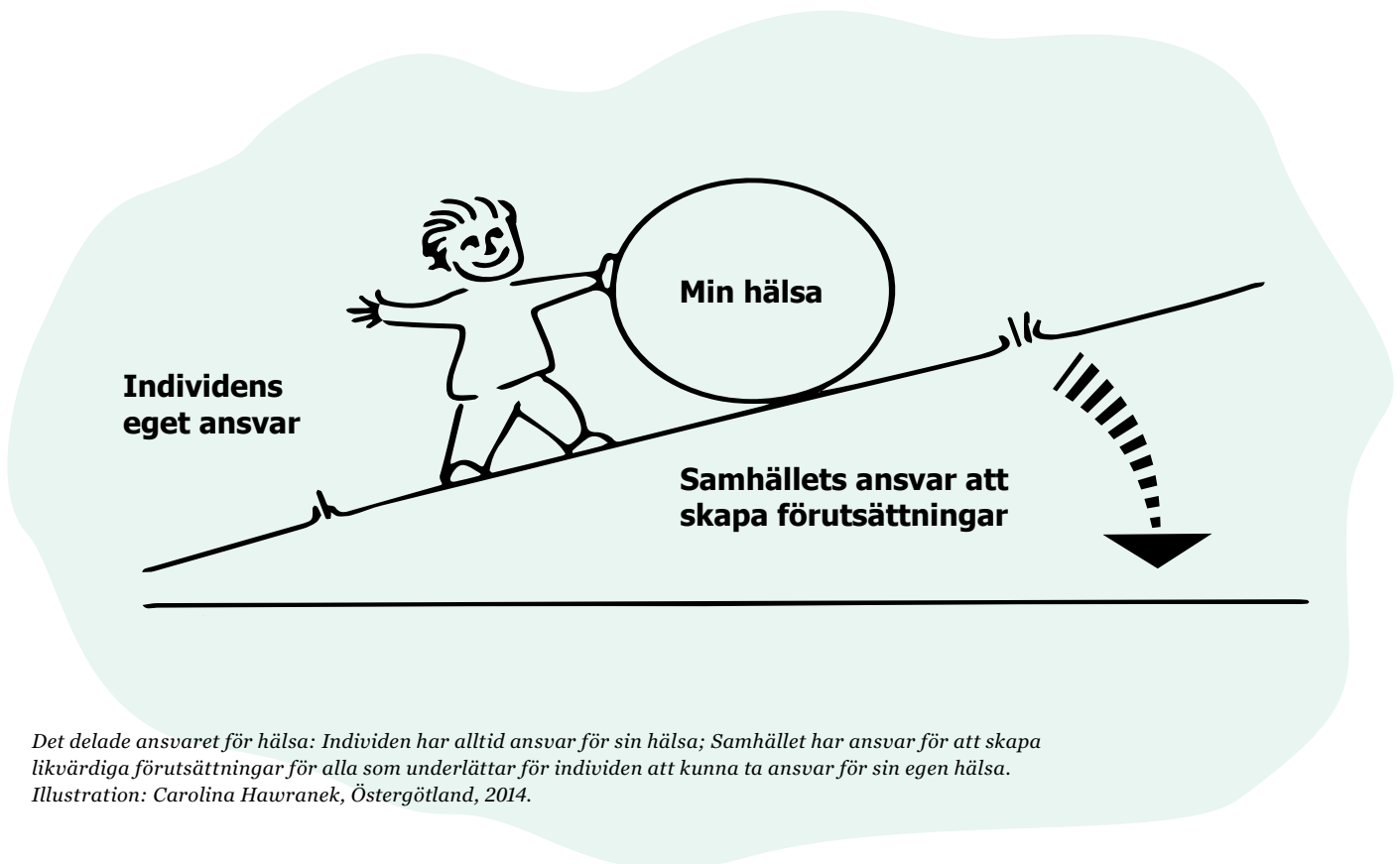

Perspektiv och värdegrund

Följande perspektiv har identifierats som grundläggande i det fortsatta arbetet inom ramen för folkhälsostategin:

- Alla människors lika värde.
- Ett intersektionellt perspektiv för att visa att olika former av utsatta livsvillkor och diskrimineringsgrunder förstärker varandra.
- Ett livscykelperspektiv med olika insatser utifrån olika behov i respektive ålder, ”från det ofödda barnet till och med ålderdomen”.
- Proportionell universalism: eftersom hälsoskillnaderna följer en gradient i befolkningen med ökande utsatthet ju sämre socioekonomisk position behöver insatser erbjudas till alla men i proportion till behov.
- Ett arenaperspektiv med fokus på insatser i de samhällsarenor där människor lever sina liv.
- Insikten om att individen och samhället har ett delat ansvar för hälsan.

*Det delade ansvaret för hälsa: Individen har alltid ansvar för sin hälsa; Samhället har ansvar för att skapa likvärdiga förutsättningar för alla som underlättar för individen att kunna ta ansvar för sin egen hälsa.
Illustration: Carolina Hawranek, Östergötland, 2014.*

Mål och målområden

För att nå en god och jämlik hälsa utgår strategin från hälsans bestämningsfaktorer. Östergötlands folkhälsstrategi fokuserar på insatser som primärt vänder sig till samhällsaktörerna inte den enskilde individen.

Insatserna presenteras utifrån de åtta målområdena i den nationella folkhälsopolitiken. Dessutom har några tilläggsområden som identifierats som viktiga i länets folkhälsoarbete inkluderats.

De delmål som finns under varje målområde utgår från kunskapsunderlag och arbetet i Östgöta-kommissionen, i den Nationella kommissionen och i dialoger inom ramen för framtagandet av strategin. Inom varje målområde finns nationella och/eller regionala dokument som bör beaktas i det fortsatta arbetet med konkretisering och prioritering.

Den nationella folkhälsopolitikens åtta målområden inklusive två delområden identifierade inom ramen för folkhälsstrategin för Östergötland.

En god och jämlik hälsa – åtta målområden

Det tidiga livets villkor

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att skapa, stötta och stärka en god start i livet.

Mål

Goda och jämlika uppväxtvillkor.

- Minska andel barn som lever i ekonomisk utsatthet och skapa förutsättningar för alla barn, utifrån sina förutsättningar, utveckla kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor.
- Erbjud alla föräldrar föräldraskapsstöd under hela barnets uppväxt.
- Vidareutveckla hälsofrämjande uppväxtmiljöer med god kvalitet och fysisk tillgänglighet för alla, i boendeområde, förskola, och hälso- och sjukvård/omsorg.

Kunskaper, kompetenser och utbildning

Eftersom det finns ett ömsesidigt och starkt samband mellan lärande och hälsa.

Mål

Allas rätt till en likvärdig utbildning och möjlighet till livslångt lärande.

- Uppmärksamma den fysiska och psykosociala utbildningsmiljöns betydelse för elever och lärares hälsa och utveckla en hälsofrämjande skola, med trygghet, tillit och social gemenskap.
- Motverka skolsegregation och skapa förutsättningar för skolan att uppfylla sitt kompensatoriska uppdrag. Ge tidiga insatser till elever som riskerar att inte uppfylla målen.
- Möjliggör livslångt lärande genom tillgänglig utbildning hela livet.

Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att stärka alla människors möjligheter till sysselsättning med goda arbetsvillkor.

Mål

Full sysselsättning utifrån var och ens förmåga, ett hållbart arbetsliv och hälsofrämjande arbetsplatser.

- Synliggöra och åtgärda otrygga arbetsvillkor och osunda arbetsmiljöer.
- Tydliggör de offentliga organisationernas möjligheter att inkludera personer med funktionsnedsättning i arbetslivet.
- Tydliggör civilsamhällets betydelse i att skapa sysselsättning och arbetstillfällen som bidrar till att människor integreras och rehabiliteras.

Inkomster och försörjningsmöjligheter

Ekonomiska svårigheter påverkar människors hälsa.

Mål

Att alla människor har en trygg försörjning och skälig levnadsnivå och att minska inkomstklyftorna och dess påverkan på hälsan i befolkningen.

- Öka andelen personer som efter förmåga kan försörja sig själva genom arbete eller sysselsättning.
- Utveckla anställningsformer för långtidsarbetslösa som stöd att komma in på arbetsmarknaden.
- Skapa bättre förutsättningar för att minska ekonomisk utsatthet.

Boende och närmiljö

En god och för individen ekonomiskt överkomlig bostad i ett tryggt närområde ger förutsättningar för trygghet och social gemenskap som bidrar till tillit och en god och jämlik hälsa.

Mål

Tillgång till en fullgod och ekonomiskt överkomlig bostad i ett område som är socialt hållbart.

- Skapa tillgängliga boendeformer som främjar trygghet och självständighet samt mötesplatser som underlättar social gemenskap. Motverka trångboddhet och boendesegregation.
- Skapa en säker och inkluderande närmiljö med grönområden för spontan lek, idrott och rekreation, säkra gång- och cykelvägar som för skolbarn, vuxna och äldre.
- Bidra till en god tillgänglighet till kommersiell och offentlig service.

Levnadsvanor

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att stärka människors möjligheter till hälsosamma levnadsvanor.

Mål

Möjliggöra hälsosamma levnadsvanor för alla.

- Öka möjligheter för hälsofrämjande levnadsvanor såsom goda matvanor, regelbunden fysisk aktivitet, rörelseglädje genom hälsofrämjande miljöer i boendeområde, skola, på arbetsplatser och i offentliga rum.
- Stärk förebyggande insatser för att motverka att barn, unga och vuxna börjar använda eller utvecklar missbruk och/eller beroende av tobak, alkohol, narkotika, dopningsmedel och spel.
- Begränsa exponering för och tillgängligheten till hälsoskadliga produkter.

Inflytande och delaktighet

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att främja människors möjligheter till inflytande och delaktighet i samhället, digitalt och fysiskt i det dagliga livet.

Mål

Stärka människors tilltro till egen förmåga, tillit till andra, hopp och framtidstro.

- Tillvarata civilsamhället och folkbildningens insatser att stödja människor i olika livssituationer och möjliggöra för fler att delta i samhällsutvecklingen.
- Arbeta aktivt för att förebygga otrygghet och våld genom t.ex. arbete kring maskulinitetsnormer och minskat våld i närmiljön.
- Stimulera insatser för att minska ofrivillig ensamhet, stärka social gemenskap och socialt kapital.

En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård, tandvård och omsorg

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att arbeta förebyggande och hälsofrämjande och att vård och behandling utgår från patientens behov och möjligheter.

Mål

En jämlik hälsofrämjande hälso- och sjukvård, tandvård och omsorg som systematiskt arbetar för att minska omotiverade skillnader i vårdens insatser och resultat.

- Arbeta för en god tillgänglighets utifrån patientens/brukarens behov och förutsättningar såväl digitalt som fysiskt, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden.
- Arbeta systematiskt med kompetensutveckling kring bemötande i form av hälsofrämjande och personcentrerade förhållningssätt, hälsolitteracitet¹⁰ och normkritik.
- Utveckla hälso- och sjukvårdens och tandvårdens förebyggande arbete till patienter och befolkning, både generella insatser och insatser riktade till och anpassade efter behov.

Fritid och kultur

En god tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter för alla, i form av organiserade och spontana aktiviteter, idrott och kultur i både fysisk och digital form.

Mål

Möjlighet till en fritid som möter kulturella, fysiska, sociala och psykiska behov, och som stimulerar till engagemang, bidrar till social gemenskap och möjliggör återhämtning.

- Stärk föreningslivet och dess roll för delaktighet och gemenskap i alla åldrar samt öka kunskapen och förståelsen för fritidens, kulturens och naturens betydelse för hälsan.
- Ge alla möjlighet till meningsfull fritid utifrån var och ens behov och förutsättningar t ex genom att ge alla tillgång till fritidshjälpmedel utifrån behov.
- Stärka fritidshemmens möjligheter att efterleva läroplanens mål och skapa förutsättningar för dem att efterleva deras kompensatoriska uppdrag.

Miljö och klimat

För att åstadkomma en god och jämlik hälsa behöver utsläppen av växthusgaser minska och anpassningar göras i samhället som minimerar klimatförändringarnas negativa effekter på hälsan. De viktigaste åtgärderna för att bromsa klimatförändringarna bidrar också till en bättre hälsa.

Mål

Ett klimatneutralt samhälle och en hållbar livsstil i befolkningen.

- Anpassa stadsplanering för att främja aktiv transport, t ex genom säkra cykel- och gångvägar samt utveckla grönområden i städer som kan förbättra luftkvaliteten och minska hetta under värmeböljor.
- Öka andelen växtbaserad kost vilket minskar utsläppen av växthusgaser samtidigt som det minskar risken för hjärtkärlsjukdom, diabetes och cancer.

10. Förmågan att förvärva, förstå, värdera och använda information för att bibehålla och främja hälsa.

Genomförande

För att nå framgång i genomförande av denna strategi behövs en långsiktig gemensam regional samordning, uppföljning, utvärdering och prioritering utifrån denna strategi. Länet aktörer behöver i detta arbete, tydligare samordna sina resurser och utforma en länsgemensam modell för att lyckas.

Samordning

- Skapa förutsättningar för långsiktigt samarbete och ömsesidig tillit genom ökad förståelse för varandras roller, ansvar och mandat liksom respektive aktörs styrkor och möjligheter¹¹.
- Utvärdera och vid behov utveckla nya och befintliga samverkansstrukturer för att optimera insatser både på regional och lokal nivå.
- Arbeta för att skapa synergier mellan folkhälsa och hållbarhet.
- Integrera strategin i relevanta dokument på regional och lokal nivå inom områden som respektive aktör identifierar.
- Utveckla samverkan med universitet för metod-utveckling, metodstöd, lärande och eventuell följeforskning.

Uppföljning och analys

- Utveckla en gemensam systematik kring uppföljning och analys som inkluderar omvärldsbevakning och framtidsspaning.
- Använda regionala och lokala lägesbilder som utgångspunkt för länsgemensamma prioriteringar som adresserar specifika hälsoutmaningar i ett livscykelperspektiv.
- Identifiera indikatorer som följs över tid inom varje målområde.

Stödstrukturer

- I samverkan utveckla stödstruktur (verktygslåda) för vägledning vid val av metoder och arbetssätt som är kunskapsbaserade, kvalitetssäkrade och tillgängliga samt stöd till implementering.

Uppföljning av folkhälsostrategins implementering

Uppföljning och analys av genomförandet kommer att ske kontinuerligt i samverkan. Detta kommer utgöra underlag till revidering av Folkhälsostrategin vart fjärde år.

11. En beskrivning av de uppdrag de organisationer har som ingått i framtagandet av strategin finns i bilaga 1.

Olika aktörers, roller och uppdrag

Östergötlands kommuner

I Östergötland finns 13 kommuner med den minsta kommunen med ca 3700 invånare och den största kommunen med ca 164 000 invånare. Kommunerna har en viktig roll i arbetet för att bidra till Agenda 2030 och de globala målen för en hållbar utveckling. Samtliga dimensioner av hållbar utveckling; social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet, arbetar kommunerna i Östergötland med på olika sätt.

Kommunerna ansvarar för merparten av den offentliga sektorns välfärdstjänster som har bäring på folkhälsan. Det finns ingen lagstadgad skyldighet för kommunerna att arbeta med folkhälsa, men hälsofrämjande och förebyggande arbete sker dagligen inom kommunal verksamhet eller hos andra aktörer på uppdrag av kommunerna. Kommunerna ansvarar för att bland annat tillhandahålla förskola, skola, skolhälsovård, socialtjänst, bostäder, bibliotek, räddningstjänst och omsorg om äldre och personer med funktionsnedsättning. Kommunerna har också ansvar för samhällsplanering samt miljö- och hälsoskydd. Till frivilliga uppgifter för kommunerna räknas fritid och kultur, energi, sysselsättning och näringslivsutveckling. I ett flertal lagar finns skrivningar som pekar på kommunernas ansvar och möjligheter att arbeta för en god och jämlik hälsa, så som exempelvis kommunallagen, socialtjänstlagen, skollagen, plan- och bygglagen samt hälso- och sjukvårdslagen.

Kommunerna arbetar också i stor utsträckning med trygghetsskapande åtgärder och kommer från och med 1 juli 2023 att ha ett utökat ansvar för brottsförebyggande arbete. En annan viktig uppgift för kommunerna är demokratifrågor, dels att anordna allmänna val och dels att möjliggöra för delaktighet och inflytande för medborgarna.

Kommunerna samverkar även med andra aktörer i frågor som har bäring på folkhälsan. Bland annat drivs verksamheter i samverkan med Region Östergötland som till exempel Ungdomsmottagningar, Familjecentraler, Moa-mottagningen samt Mini-Maria. Även civilsamhället och näringslivet är viktiga aktörer som kommunerna samverkar med på olika sätt. Även Länsstyrelsen är en samverkanspart och som kan möjliggöra vissa insatser för kommunerna.

Region Östergötland

Region Östergötland ansvarar för regional utveckling, hälso- och sjukvård, tandvård samt kollektivtrafik. Regional utveckling innebär att skapa förutsättningar för en utveckling som leder till en hållbar tillväxt i alla delar av länet. Det regionala utvecklingsansvaret innebär också att regionen arbetar med utvecklingsfrågor inom kultur, turism, utbildning och folkhälsa i länet.

Region Östergötland bedriver ett patient- och befolkningsnära folkhälsoarbete, till exempel genom att hälso- och sjukvården arbetar utifrån ett personcentrerat förhållningssätt, en hälsofrämjande vårdmiljö samt stödjer patienter att förändra ohälsosamma levnadsvanor.

Folktandvården bedriver sedan många år omfattande hälsofrämjande och förebyggande arbete tillsammans med barnhälsovården, förskolor och skolor, med ökade insatser i områden med sämre munhälsa. Uppsökande verksamhet med riktade hälsosamtal och ABC för att minska ensamhet hos äldre är andra exempel. Genom att primärvården fått ett områdesansvar ges möjligheter för primärpreventiva insatser i ett befolkningsperspektiv i samverkan med andra lokala aktörer. Regionen ansvarar också för barn- och mödrahälsovården, vilka har uttalade hälsofrämjande uppdrag, som ofta bedrivs i människors närområde. Dessutom driver regionen ungdomshälsor i samarbete med kommunerna i länet och arbetar aktivt med frågor som rör sexuell och reproduktiv hälsa.

I regionens folkhälsoarbete ingår att regelbundet följa upp invånarnas livsvillkor utifrån hälsans bestämningsfaktorer och folkhälsans utveckling. Folkhälsoperspektivet integreras i regionens verksamhet genom att synliggöras i mål, budget och uppföljning. Ett framgångsrikt folkhälsoarbete bidrar till att regionen kan uppfylla kärnverksamhetens mål. Regionen samordnar samverkan med kommunerna på både politisk- och tjänstepersonsnivå.

Länsstyrelsen Östergötland

Länsstyrelsen Östergötland ansvarar, enligt Förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion, för den statliga förvaltningen i länet och ska verka för att nationella mål får genomslag i länet, samtidigt som hänsyn ska tas till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen ska främja länets utveckling och följa dess tillstånd samt underrätta regeringen om relevanta händelser i länet.

I implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken ges länsstyrelserna uppdraget att:

- Utgöra en kompletterande länk mellan nationell, regional och lokal nivå inom stödstrukturen för statligt folkhälsoarbete.
- Stödja implementering av folkhälsopolitiken genom att stärka lokala och regionala förutsättningar för främjande och förebyggande arbete med fokus på goda och jämlika förutsättningar för hälsa genom livet.
- Bidra till en god, jämlik och jämställd folkhälsa i länen genom att stödja utvecklingen av ett kunskapsbaserat lokalt och regionalt folkhälsoarbete.
- Bidra till att samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer utvecklas på lokal och regional nivå för att främja hälsa, förebygga ohälsa och jämna ut hälsoskillnader.
- Stödja kompetensutveckling och gemensamma tvärsektorieella utbildningsinsatser inom folkhälsoområdet.
- Stödja kommunöverskridande folkhälsoinsatser.
- Genomföra en kartläggning av den regionala och lokala aktörskartan samt behov inom folkhälsoområdet.

Länsstyrelsens sektorsövergripande uppdrag ska hanteras utifrån ett statligt helhetsperspektiv.

Utöver folkhälsouppdraget finns uppdrag om integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter, tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, och att analysera konsekvenser utifrån barns bästa och könsuppdelad statistik. I flera frågor ges ett kunskaps- och processtöd för att utveckla ett främjande och förebyggande arbete tillsammans med kommunerna exempelvis kopplat till insatser inom ANDTS, föräldraskapsstöd, rättighetsfrågor, jämställdhet, integration, mäns våld mot kvinnor, brottsförebyggande arbete, demokrati, rasism på arbetsmarknaden, veterinär folkhälsa¹², samhällsplanering, bostadsförsörjning och vräkningsförebyggande arbete, kulturmiljöfrågor, friluftslivsfrågor, miljöhälsa, tillgängliggörande av grönområden, hållbar livsmedelskedja och cykelstrategi.

Länsstyrelsen i Östergötland erbjuder också ett kunskaps- och processtöd för att utveckla det främjande och förebyggande arbetet tillsammans med kommunerna.

Civilsamhället

Organisationerna inom idéburen sektor/civilsamhälle är fristående från den privata och offentliga sektorn. Varje enskild organisation har ett eget syfte och uppdrag, men gemensamt är att verksamheterna bygger på demokratiska värderingar och har samhälls- eller medlemsnytta som främsta mål. Organisationerna är inte vinstdrivande och är främst formerade i föreningar, kooperativ, studieförbund, trossamfund, stiftelser och liknande sammanslutningar.

Många idéburna organisationer erbjuder aktiviteter med fokus på folkhälsa. Exempelvis gör idrottsrörelsen ett viktigt arbete med att främja fysisk aktivitet och andra goda levnadsvanor för alla åldrar, inte minst för de unga. Idrottsrörelsen deltar bland annat i arbetet med integrationsprojekt och aktiviteter riktade till barn i skolan. Även kultursektorn och friluftslivsorganisationerna erbjuder aktiviteter av betydelse för folkhälsan.

Folkbildningen spelar en viktig roll för att stärka och utveckla den svenska demokratin och för den enskilde individens upplevelse av att kunna påverka sin egen situation. Folkhögskolor och studieförbund arbetar intensivt för att svara upp mot såväl samhällets som enskilda deltagares behov av utbildning, bildning och gemenskap. Flera folkhögskolor och bildningsförbund har utbildningar inom folkhälsa.

Funktionsrättsorganisationer kan lyfta perspektiv som är viktiga för sina medlemmar, och är därför viktiga som opinionsbildare.

12. Veterinär folkhälsovetenskap innefattar hur veterinärmedicin kan bidra till människors fysiska, mentala och sociala välbefinnande. Inom veterinär folkhälsa tillämpas kunskaper om livsmedels- och dricksvattensäkerhet, zoonoser, vektorburna sjukdomar och samspelet mellan människa och djur. Riskanalys och epidemiologi är viktiga verktyg inom området. (Från veterinärförbundets hemsida).

Region
Östergötland